

ЗА ОСЪЩЕСТВЕНОТО И ПЛАНИРАНОТО В ОБУЧЕНИЕТО ПО ГЕОГРАФИЯ ЧРЕЗ АКТИВНО УЧЕНЕ И КРИТИЧЕСКО МИСЛЕНЕ

Петя Събева

Summary: Carrying-out control of the knowledge, skills and competences of the students is probably one of the most conservative and slowly changing component of the teaching process. Its realization requires a specific set of skills on the part of the teacher. Practice experience has shown that teachers tend to be least inclined to approach it constructively and often underestimate or formalize the aspect of their work in question. There is a certain tendency toward having difficulties in the accomplishment of this complex element of the pedagogical process.

Adopting the test form of examination in the past ten years was at first taken as "a panacea". Test- papers provide an opportunity to register and rate the knowledge, skills and attitude of the students, i. e. their geographical knowledge, competence and formed models of behavior. A considerably relevant and practically applicable in various aspects of the teaching process variant is provided by the reference book "Tests in Geography of Bulgaria for high-school students and candidate university students". Corresponding with the regulations of the educational high- school programmes, it is successfully to be applied with a variety of functions- in lessons of acquiring new information; activities; revision and check units. The reference- book provides a way not only to control and mark the sum total of the students' knowledge and skills but also their ability to mobilize them in a particular situation.

Such a focus on the content of geographical education, which is not reduced solely to knowledge but involves integrated life experience for solving problems, performing key functions (related to a variety of social spheres), social roles and competences, is definitely adequate to the dynamics of the present day.

Връщам се мислено назад във времето, в първите си учителски години и най-силната ми асоциация е чувството за неувереност. Бях убедена, че наличният ми ресурс от знания, огромното желание и свежите идеи ще са достатъчни, за да "увлека" учениците. Старателно опитвах да дозирам научната информация, живия и образен език, възможностите на невербалното общуване. И въпреки това усещах, че понякога те губят интерес, привикват със стила на работа, предусещат всяка следваща стъпка и пасивно очакват поредната "доза" информация, с която трябва да се справят. Тяхното поведение ме притесняваше и в същото време предизвикваше. Интуитивните ми опити да резонирам на нагласите им с адекватни педагогически решения се оказваха удачни или не толкова. Предполагам, че споделяното ви звучи познато – сякаш съпреживяно. Това е пътят, който трябва да извърви всеки млад професионалист. Учейки се от грешките си съзнавах, че напредвам твърде бавно.

Нов поглед върху организацията на учебния процес ми предоставиха теоретично разработените стратегии, методи и технологии на Международната програма “RWCT – Развитие на критическото мислене чрез четене и писане”. От пръв прочит в публикациите на Чарлз Темпъл и Кърт Меридит ми допадна акцентирането върху максималното използване възможностите на учениците чрез стимулиране на активен мисловен процес. Мястото, което се отрежда на учителя при този модел на работа, е по-скоро на координатор, на определящ целта и посоката, без да маркира точно пътя до нея. Той излиза от ролята на абсолютиния и единствен авторитет, “...той вече не раздава знания, а се превръща в аранжор и оркестратор на различните възможности за учене.” (5, с. 6). Дава възможност на учениците да споделят отговорността за крайния резултат от съвместната работа.

Осъзнавайки достоинства във философията на програмата, започнах да опитвам да я прилагам. От дистанцията на времето авторавносметката ми е:

Зная, че международната програма “RWCT” дава възможност за ефективно прилагане на дидактически стратегии на обучение. Предполага творчество от страна на учителя – както при съчетаването на различни методи за реализация на трикомпонентната структура на урока, така и при избора на технология за изпълнението им. Позволява общуване на друга “плоскост”. Възприема се с ентузиазъм от учениците, поставя ги в ситуации, при които трябва да поемат отговорност, да вземат аргументирани решения. Дава възможност за формиране на интелектуални умения, които пренасят и извън училище. Разсъждават критично, приемат различни мнения, тогава, когато е създаден творчески комфорт. Това им дава чувство за значимост и увереност. В този ред на мисли:

Целта на настоящата разработка е да се сподели успешното прилагане на някои от методите, насърчаващи критическото мислене, в обучението по география на континентите и океаните в VI и VII клас. Да се направи опит за обобщаване на резултатите и да се планират възможни варианти за използването на позитивния практически опит при работа в семинарните упражнения със студенти от ВТУ “Св. св. Кирил и Методий” – бъдещи учители по история и география.

(Приложение № 1) (Приложение № 3)

Тема: Австралия. Общ географски преглед (VI-ти клас)

I. Събуждане на интерес. На постер бяха изписани и представени с изображения четири думи: кораб, остров, бумеранг и кенгуру. Концентрирайки вниманието си върху тях и използвайки въображението си, учениците индивидуално трябваше да опитат да пишат, свързвайки думите в **текст-описание**. След приключване на определеното време (2-3 минути) някои от тях споделиха написаното. Пролича оригиналност и логичност. Например: “Пътувах с кораб. В далечината видях остров. Приблжих се и разбрах, че са аборигени. Слязох и се запознах с тях. Докато обяснявах как са изработили своя бумеранг покрай

нас пробягна кенгуру.” (Пламена) или “Ще си направя кораб, с който ще достигна до далечен остров. Там ще снимам скачащо кенгуру. За спомен ще си купя бумеранг.” (Петър) Чрез обсъждане учениците установиха, че текстовете могат да се отнесат към Австралия – далечна непозната земя, която провокира техния интерес.

II. Осъзнаване на значението (смисъла). Осъществи се чрез различен тип *дейности в малки групи*. Те бяха предварително сформирани. Масите бяха подредени в три квадрата с достатъчно разстояние между тях. Всяка група си измисли име, което максимално точно я описва. Първата задача, която трябваше да изпълнят бе прилагане на метода “*Визуализиране*”. На три цвята стикери бяха изписани имената на по-големи заливи, острови и полуострови. Учениците, работейки в съответната група, ги откриваха на природогеографската карта в атласа. Съотнасяха ги към определено крайбрежие, след което избран от тях представител ги апликираше върху стенната карта. Участниците от презентиращата група имаха право да напътстват своя представител при затруднение. След представянето на трите групи бе поставен на обсъждане въпросът: “Коя от посочените брегови форми би могла да бъде един от символите на Австралия?”. Единодушно се стигна до мнението, че това е Големият бариерен риф. Вниманието на учениците бе насочено към текста и изображението в учебника за този природен феномен (3, с. 145). След прочитането на текста бяха помолени да дадат предложение за едно изречение, което биха дописали към него.

Следващата стъпка от географската характеристика на континент Австралия бе осъществена чрез *работа с основния текст в учебника*. Четейки информацията за откриването и опознаването на континента, учениците трябваше да извадят ключови думи, фрази, географски понятия, даващи обяснение за късното му проучване. Сравни се записаното от трите групи, след което се ранжира по важност. На първите места бяха поставени: преобладаващите пустинни и полупустинни територии, тропичния тип климат, отдалечеността от континент Европа.

Използвайки текста в учебника и природогеографската карта в атласа, учениците имаха за задача да нанесат имената на маркирани форми на релефа върху предварително изработени *слайдове* с контура на континента, съответно:

- ☐ I група – Западна Австралия
- ☐ II група – Средна Австралия
- ☐ III група – Източна Австралия

Времето, определено за работа, бе четири минути. След приключването им слайдовете бяха насложени последователно върху картна основа на континента. Всяка от групите предложи на останалата част от класа дума – символ за съответната природна част. Те бяха приети и записани.

III. Рефлексия. Учениците бяха помолени да препрочетат съставените от тях текстове-описания в началото на часа и да помислят биха ли ги написали по различен начин. Преобладаващото мнение бе утвърдително. Посредством хвърлянето на куб – зарче, на чиито страни бяха изписани стъпките от алгори-

тъма за характеристика на континент, бе поставена задача за домашна работа: участниците от всяка от групите **да пренапишат** текста като първото изречение е свързано със страната от куба обърната към тях.

Реализиране на очакванията (обобщени изводи). Най-ценното за мен като учител при осъществения модел на учене е провокираното активно мислене на всеки от учениците в зависимост от индивидуалните им ресурси от знания; видимо променената мотивация; желанието да комуникират; да разпределят и преразпределят отговорността помежду си в малките групи, разчитайки на силните си страни. Чрез учебната практика се доказва твърдението: "Преподаването е най-добро, когато е прозрачно, т.е. когато учебният процес се разгърне пред очите на учениците... Разбирайки и съдържанието, и процеса на учене, учениците се превръщат в учещи се за цял живот, способни да откриват нови идеи и информация и да ги преобразуват в практично работно знание." (2, с. 33)

Тема: Природна подялба на континент Европа (VII-ми клас)

I. Събуждане на интерес. Започва с мозъчна атака (Brainstorming) по двама. По двойки, писмено учениците формират списък с всичко, което знаят за релефа на континент Европа. Записва се всяка една идея, като целта е да се акумулират възможно повече в рамките на 2-3 минути. Следващ етап е съставянето и записването на общ списък, чрез който се споделят знанията на класа по поставената тема. Възможно е да се категоризират понятията (например със символи или условни цветове да се открият различните групи земеповърхнини форми, изграждащи релефа на Европа). Тази стъпка би довела до: активни мисловни процеси за съотнасяне на базата на съществуващи знания и умения и от друга страна визуализиране на мозаичността на релефа на континента, даваща основание за подялбата му на пет природни части.

II. Осъзнаване на значението (смисъла). Осъществява се чрез предлагане на метода на **Интерактивната система за ефективно четене и мислене чрез отбелязване (INSERT)**. Класът се разделя на пет групи. Посочват се общи указания за работа: Всяка от групите ще трябва да прочете определена част от текста в учебника на с. 10–14. Докато четете текста, всеки индивидуално трябва да поставя знаци (специална маркировка) в полето, както следва:

✓ Поставете този знак, ако това, което четете, потвърждава това, което сте знаели или сте мислели, че знаете.

“ – “ Поставете знака, ако информацията, която прочитате, противоречи или е различна от това, което сте знаели или сте мислели, че знаете.

“ + ” Поставете знака в полето, ако част от информацията, на която попадате, е нова за вас.

“ ? ” Поставете въпросителен знак, ако има информация, която ви смущава или нещо, за което бихте искали да знаете повече.

Знаците за маркиране и съответните правила за използването им се изписват върху постер и разполагат на видно място.

Указанията приключват с това, че не е необходимо да се маркира всеки ред или всяка изложена идея, а да се направи така, че знаците да отразяват отношението към информацията като цяло.

Класът се разделя на следните групи (по 5-6 ученика):

- 1-ва група: Северна Европа
- 2-ра група: Източна Европа
- 3-та група: Средна Европа
- 4-та група: Западна Европа
- 5-та група: Южна Европа

Времето за изпълнение е 7-8 минути.

III. Рефлексия. Когато всички или почти всички са приключили с прочита на текста се продължава с попълване на индивидуална таблица на знаците, за да се класифицира информацията. Нагледен пример за изпълнение на поставената задача (Мануела – 1-ва група):

✓	+	-	?
Обхваща Скандинавски полуостров, остров Исландия и някои острови в Арктичния океан и Балтийско море. На остров Исландия има действащи вулкани.	Скандинавските планини са средновисоки. Една десета от Исландия е покрита с ледници.	Скандинавските планини са със заравнени била.	Как са се образували фиордите? Колко са действащите вулкани на остров Исландия?

Обсъждат се съвпадащи и несъвпадащи мнения; съпоставя се записаното в таблицата с брейнсторминга от началото на часа, записан на постера. Учителят отговаря на желанието да се знае повече за даден географски обект или насочва към конкретен източник на информация, от който учениците самостоятелно да получат отговори.

Групирани в малки групи, седмокласниците попълват работен лист, в който съотнасят географски обекти към природните части на Европа след което на фиксирани места записват предложение за най- подходящата двойка думи, описваща съответната територия от континента. Разменят се работните листи между групите, сравняват се предложенията и се подбират най- сполучливите от тях. (Приложение № 2)

Искам да зная какъв е оптималния вариант на балансиране между възможността за равнопоставено участие на обучаваните в учебния процес и ограничената времева рамка на едно занятие.

Как да определя максимално обективно критериите за оценяване на постигнатите резултати.

Как да транслирам най- удачно позитивите при работата с ученици в семинарните занятия със студенти – бъдещи учители. Да ги поставя максимално близо до училищната реалност чрез провокиране на критическо мислене при вземане на аргументирани решения по даден педагогически проблем (например третиращ взаимоотношенията ученик – ученик; ученик – учител или др.)

Научих, че педагогическата практика най-често сочи ефективните “попадения” на преподавателя, придобитият опит е ценен ресурс, но надграждан на

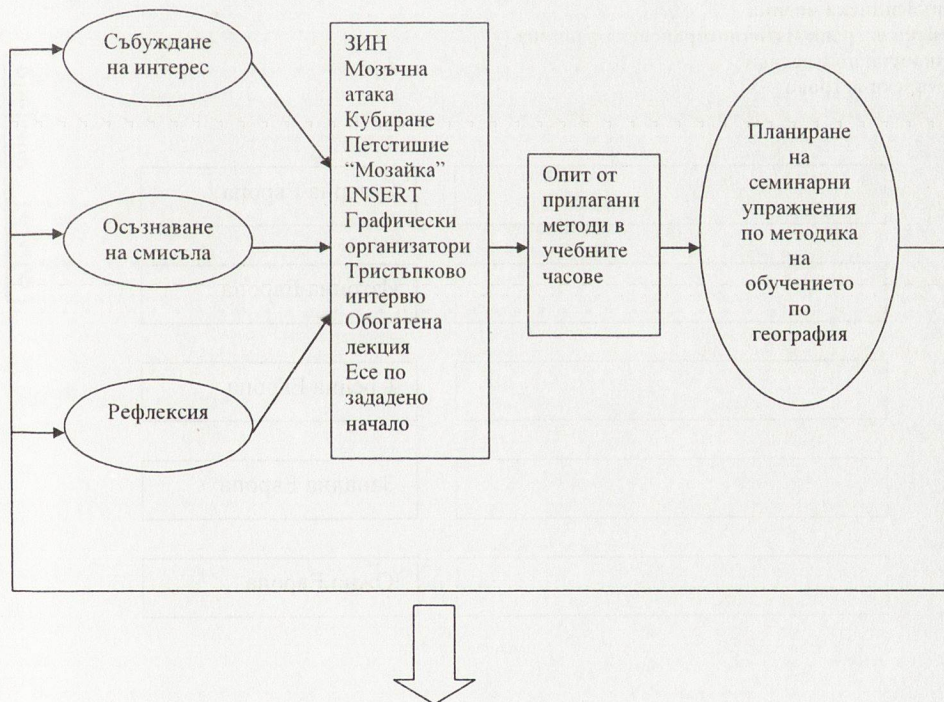

фундамента на педагогическата теория. Иновационните методи на преподаване, към които отнасям тези от програмата “Развитие на критическото мислене чрез четене и писане”, предоставят не само качествени идеи, които са възможни за реализация в българската образователна система, но и цялостна концепция, която ако се приеме като работна от даден преподавател е необходима системна дейност за планирането, подготовката и прилагането ѝ.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Дерменджиева, С.** Модел на критическо мислене в рамките на учебна програма. Стратегии за развитие на критическото мислене – В: Методи за реализиране на гражданското образование чрез обучението по история, география, химия и биология. В. Търново, 2002, с. 27–49.
2. **Лазаров, П., Ж. Желев.** География за седми клас. С., 1993.
3. **Пенин, Р. и кол.** География за шести клас. С., 1995.
4. **Соул, У.** Как се пише интересна статия? – Критическото мислене, № 3, 2002.
5. **Темпъл, Ч. и др.** Как учим? Изложение на основните принципи. С., 2001.

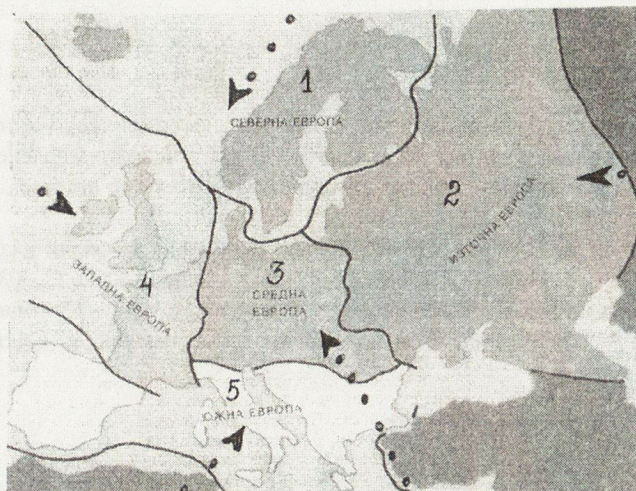
Приложение № 1

Приложение от студенти в учебни ситуации по време на преддипломна педагогическа практика

Скандинавски полуостров
Британски острови
полуостров Ютланд
остров Исландия
Средноевропейска равнина
Атлантическо крайбрежие
Пиренейски полуостров
Алпи
остров Сицилия
Апенински полуостров
Паданска низина
Европейска част на Кавказ
Средноевропейски планини
острови в Арктичен океан
острови в Балтийско море
Колски полуостров
Урал
Карпати
Долнодунавска низина
Прикаспийска низина
Егейски острови
Източноевропейска равнина
Балкански полуостров
Балеарски острови

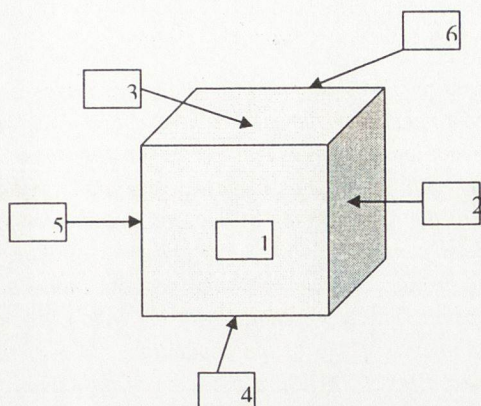

	Северна Европа
	Източна Европа
	Средна Европа
	Западна Европа
	Южна Европа

Приложение № 3

Прилагане на метода “Кубиране” по време на текуща учебна практика по география при методически анализ на урок за нови знания

страна	параметри за анализ
1	организация на учебната дейност във времеви план
2	реализация на основни компоненти от макроструктурата на урока
3	адаптираност на учебното съдържание към възрастовите особености на учениците
4	методическо разнообразие
5	стил на работа на учителя
6	обобщена ключова фраза, описваща учебния час

Адаптирано по С. Дерменджиева (пос. съч.)